

ОСНОВИ ЗДОРОВОГО РОЗВИТКУ ПІДЛІТКІВ

Сергій Дяченко

Комунальний заклад «Полтавська загальноосвітня школа І–ІІІ ступенів № 28

Полтавської міської ради Полтавської області»,

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

sdyachenko@gmail.com

Науковий керівник: *Наталія Сайко*

Постановка проблеми. Школи та громади України здійснюють профілактичні програми за планом, не звертаючи уваги на те, чи мають ці програми значущі зміни в житті молодих людей, чи ефективно вони впроваджують ці програми, якими є ідентифікатори здорового розвитку підлітків (дітей від 12–18 років) відповідно до їх вікових особливостей розвитку та чи відповідають програми сучасним ознакам здорового розвитку.

У науковому обігу є різні підходи до розуміння сутності ознак здорового розвитку. Провідною з основ визначення здорового розвитку підлітків ми дослідили технологію оцінки потреб дитини науковців І. Д. Звереві, З. П. Кияниці, В. О. Кузьмінського, Ж. В. Петрочко, І. Саммон. Оцінка потреб дитини базується на цілому ряді теорій розвитку і формування особистості, її виховання і соціалізації. Та, насамперед, це теорії періодизації в розвитку особистості і теорія прив'язаності [3, с. 7].

До загальних закономірностей розвитку людини належать: єдність біологічного і соціального; взаємозв'язок діалектичного і сенситивного; єдність безперервності і перервності; залежність розвитку від задоволення потреб; його обумовленість специфікою соціального середовища, в тому числі зоною найближчого розвитку; активність у діяльній сфері [3, с. 7].

У контексті загальних закономірностей розвитку дитини особливої ваги набуває єдність біологічного і соціального, що може бути простежена через особливості особистісного становлення у різні вікові періоди [3, с. 7].

Аналіз останніх досліджень. Серед сучасних найбільш значущими є періодизації Л. С. Виготського, Д. Б. Ельконіна, В. В. Давидова, А. В. Петровського, Е. Еріксона. Так, у періодизації Л. С. Виготського і Д. Б. Ельконіна зроблена спроба визначити періоди розвитку людини на основі таких суттєвих особливостей, як соціальна ситуація розвитку, провідна діяльність, домінуюче вікове новоутворення [3, с. 8].

Метою нашого дослідження є науково обґрунтовані основи здорового розвитку підлітків.

Виклад основного матеріалу. Взаємодія дитини з дорослими, із соціальним середовищем є, безперечно, джерелом її розвитку. Іншими словами, виховання не автоматичне передавання духовної культури від старшого покоління до молодшого, а процес організації спільної життєдіяльності дітей і дорослих. Дитина володіє певними рівнями актуального і потенційного розвитку, тобто зона найближчого розвитку передбачає розвиток існуючих здібностей дитини за допомогою дорослих. Саме вони, як соціальні агенти,

можуть допомагати дитині випереджати актуальний розвиток, орієнтуючи її на перспективу [3, с. 8].

Важливим для розуміння закономірностей розвитку людини є виокремлення у теорії Е. Еріксона радіусу значущих стосунків (соціальних агенцій) як основи для становлення особистості. Саме такі стосунки з представниками кола найближчого оточення (соціальні агенти) формують у дитини відчуття захищеності, опори [3, с. 9]. Відчуття захищеності та відчуття опори тому і є одними з основ здорового розвитку дитини.

Ключовим поняттям нашого дослідження є і поняття соціалізації. Соціалізація – процес інтеграції індивіда у суспільство та у різноманітні типи соціальних груп шляхом засвоєння елементів культури, соціальних норм і цінностей. Головне завдання процесу соціалізації для індивіда полягає у пошуку свого місця у суспільстві. Виділяють 2 основних типи соціалізації: первинна та вторинна. Первинна соціалізація - засвоєння норм і цінностей людиною у дитячому віці, а вторинна - засвоєння норм і цінностей дорослою людиною [2, с. 85].

На первинну і вторинну соціалізацію впливають різні соціальні агенти і соціальні інститути. Для первинної соціалізації індивіда характерні міжособистісні відносини в малих групах, агентами якої виступає найближче оточення людини. Це батьки, друзі, родичі та близькі. Вони виконують зразу декілька функцій, які можуть замінити один одну. У цьому типі соціалізації агенти змінюються відповідно до життєвих циклів та умов. На рівні великих соціальних інститутів відбувається вторинна соціалізація. Агентами цієї соціалізації виступають засоби масової інформації, вчителі у школі, викладачі в університеті [2, с. 85].

Сучасний розвиток технологій та сучасна ера соціалізації дигітального суспільства має свої особливості категоризації основ здорового розвитку дитини та розкриття їх з кута зору процесу еволюції людини. Процес еволюції людини по шляху духовного становлення передбачає входження у світ інтелектуальної культури, побудованої на системі знань як набутих у процесі соціокультурної життєдіяльності, так і «вирощених» усередині своєї індивідуальності. Усе, що визначається як зовнішнє знання, є лише формою репрезентацій обізнаності внутрішньої, яка досягається переважно шляхом освіти [1, с. 5].

Науковці «Інституту пошуку» дослідити та визначили зовнішні та внутрішні активи © (якості, особливості), що виклали у таблиці 40 активів розвитку дитини, що також є основами розвитку підлітків [4]. Ці 40 активів відображають за ідентифікаторами як людина реалізує себе за основами розвитку.

Людина реалізує себе в культурній, науковій, освітній, господарській та інших сферах суспільної діяльності не лише через набуті знання і практичний досвід, але й власну вихованість. Виховання внутрішнього морально-духовного скарбу слугує найбільш надійним орієнтиром у визначенні мети й сенсу життя, подоланні його складних суперечностей. Згідно з класичною традицією знання постає збагаченим високими сенсами, здатними зробити людину творчою,

духовною особистістю, що вимагає доцільного виховання. У цьому контексті виховання потрібно розглядати як морально-практичний процес, який активно використовується для творення світу й одночасно творення самої людини. В історичному плані Людина – *Homo sapiens* (розумна) перетворюється в Людину – *Homo faber* (продуктивна), яка далі трансформується в Людину – *Homo creativus* (творча). Істотно, що феномен креативності виступає як поєднання новизни, корисності й несподіваності. Актуалізація нинішньої антропологічної освітньої парадигми обумовлена потужним впливом цифрових та інформаційно-комунікаційних технологій на культуру й людину в цілому, що ствердило конституювання дигітальних суспільства і культури. Результатом стала поява *Homo digitalis* – людини дигітальної. Цей образ фіксує зовнішні характеристики індивідів, які володіють сенсорними вміннями об'єктної регуляції (приведення в дію планшетів чи смартфонів) (*digitalis* латиною означає і цифру, і палець) [1, с. 6].

Науковці В. Г. Кремень, С. О. Сисоєва, І. Д. Бех, О. Л. Вознесенська, Н. В. Гавриш, Л. В. Гончар, В. М. Шахрай та ін. розробили Концепцію виховання дітей та молоді в цифровому просторі та визначили основи здорового розвитку підлітків, як базові цінності. До таких базових цінностей, основ здорового розвитку, які потребують особливої уваги й захисних програм сімейної протидії цифровому вихолощуванню реальності, віднесли: цінність тіла (тілесності, реального фізичного руху); цінність тиші й усамітнення (пауз у медійному шумі, щоб причутися до важливого, для розмови із собою); цінність близькостей повноформатної присутності в спілкуванні (без запобіжника кнопки «перервати зв'язок», «виключити»); цінність стосунків з іншим та іншості, як такої (цінність іншої людини й установлених нею меж); цінність живого середовища (складності й саморегульованості природного оточення). У цифровому світі є тенденція знецінення цих базисних моментів людського життя, їхнього надмірного спрощення та підпорядкування прохідним миттєвим бажанням і звабам. Виховання в цифрову епоху має забезпечувати свідоме відновлення та відтворення означених цінностей [1, с. 6].

Ефективність виховання дітей та молоді в цифровому освітньому просторі та сучасному суспільстві значною мірою залежить від партнерської взаємодії батьків, педагогічних працівників та інших фахівців, яка виступає як взаємоузгоджена і взаємовідповідальна діяльність, в основу якої покладаються діалог, рівні права, добровільність участі, взаємна зацікавленість сторін. Така взаємодія передбачає обмін взаємодіючих сторін інформацією і формами діяльності з метою підвищення інтелектуальних можливостей дітей та молоді, розвитку їхніх здібностей, зміцнення фізичного, психічного й соціального здоров'я, гарантування їхньої безпеки в цифровому просторі та забезпечувало основи здорового розвитку дітей (підлітків включно) [1, с. 25].

Висновки. У нашому дослідженні ми науково обґрунтували основи здорового розвитку підлітків. Перспективами подальших досліджень є необхідність розробити протоколи соціальної інтервенції та інструменти, які б враховували специфіку культури, сильних сторін громади та зосереджувалися на сім'ї, інших соціальних агентах та соціальних інституціях, як складових

здорового розвитку підлітків, життєстійкості та щастя, а також пом'якшення негативних наслідків стресу сучасних умов життя суспільства та військового стану України. Підготовка освітніх програм для майбутніх психологів до соціально-педагогічного супроводу здобувачів другого рівня загальної середньої освіти обумовлена соціальним замовленням суспільства та загалом фахівців Психологічної служби освіти, які матимуть системні знання з технологій, методів, діагностик, матимуть практичний досвід імплементації та практики соціальної інтерв'язії в основу якої, було покладено підхід сталого забезпечення засобів до існування (Sustainable Livelihoods Approach), суперв'язії педагогічних працівників у роботі з родинами, професійної та особистісних підходів до супроводу індивідуальних траєкторій учнів, компетенцій необхідних для здійснення такої роботи є актуальною і має місце більш детального дослідження. В майбутньому ми плануємо продовжити дослідження теми та вивчення більш детально ідентифікаторів та принципів ефективного соціально-педагогічного супроводу та навчання майбутніх фахівців Психологічної служби освіти України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кремень В. Г., Сисоєва С. О., Бех І. Д., Вознесенська О. Л., Гавриш Н. В., Гончар Л. В., Шахрай В. М. Концепція виховання дітей та молоді в цифровому просторі. *Вісник Національної академії педагогічних наук України*. 2022. Т 4. № 2. С. 1–30. URL: <https://visnyk.naps.gov.ua/index.php/journal/article/view/292/355>
2. Крижня В. О. Трансформація ролі соціальних агентів у процесі соціалізації особистості. *Великі війни, великі трансформації: історична соціологія 20-го століття, 1914–2014* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., м. Київ, 27–28 лист. 2014 р. / уклад. А. А. Мельниченко, П. В. Кутуєв, А. О. Мігалуш. Київ : Політехніка, 2014. С. 85.
3. Оцінка потреб дитини та її сім'ї : метод. посіб. / за заг. ред. І. Д. Зверєвої ; авт. : І. Д. Зверєва, З. П. Кияниця, В. О. Кузьмінський, Ж. В. Петрочко, І. Саммон. Київ : Держсоцслужба, 2007. 144 с.
4. Benson P. L., Roehlkepartain E. C., Sesma Jr. A. Tapping the power of community: The potential of asset building to strengthen substance abuse prevention efforts. *Search Institute Insights & Evidence*. 2004. Vol. 2. No 1. P. 1–14. URL: <https://www.search-institute.org/wp-content/uploads/2018/01/Insights-ATOD-03-04.pdf>